

معرفی پایان نامه ها

دور فکر م خطی می کشم

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

تکنیک تصویرگری و هماهنگی آن با متن نوشتاری یا داستان و قصه، در طی طریقی طولانی و با کار بسیار دشوار به دست می آید و به شناخت جامعه، کودک، ادبیات و توانایی‌ها و مشکلات و عوامل بازدارنده ذهن کودک نیاز دارد. همچنین، تصویرگر می‌بایست شناخت کافی از عوامل فعال و پویای بصری نظیر رنگ، فرم، فضا، زیباشناسی و مسائل دیگر داشته باشد تا بتواند به دنیای کودکان گام بگذارد و بتواند منشأ اثری پویا و صحیح باشد. در فصل اول این پایان‌نامه که به «ادبیات»

اختصاص دارد، به تعریف داستان و انواع آن پرداخته‌ایم که در دسته‌بندی کلی زیر قرار می‌گیرد: الف - داستان‌های واقعی؛ داستان‌های حیوانی، داستان‌های

موضوع پایان‌نامه:

هماهنگی تکنیک و موضوع در تصویرسازی کودک

نگارش: مهرزاد طاهری

استادان راهنما:

فهیمة پهلوان و سیدجمال‌الدین خرمی‌نژاد

کارشناسی رشته ارتباط تصویری وزارت فرهنگ

و آموزش عالی، ۱۳۷۳، ۷۵ ص

محل نگهدار: کتابخانه دانشگاه تهران

یک بار از کودکی که سخت سرگرم نقاشی بود، پرسیدند چگونه می‌تواند چنین چیزهای جالبی بکشد. پاسخ داد: «خیلی ساده است. به چیزی فکر می‌کنم و دور فکر م خطی می‌کشم.»

هنر تصویرگری، به شکل امروزی آن، زمان زیادی نیست که رونق یافته، اما با توجه به اهمیتی که در فرهنگ کشورها دارد، اگر از دست خبرگان این هنر خارج شود، می‌تواند تأثیرات مخرب و جبران‌ناپذیری به بار آورد. زیرا تیراژ بالای

کتاب‌های مصور و در دسترس قرار داشتن آسان آن، می‌تواند ذهن کودکان و نوجوانانی را که شخصیت‌شان در حال شکل‌گیری است مورد هجوم قرار دهد.

از طریق انجام اعمال مختلف، در مکان‌های مختلف، به دست می‌آورند.

تصویرسازی

هدف از مصورسازی دیوارها، متن‌ها و کتاب‌ها ارسال هرچه مؤثرتر پیام، برقراری ارتباط لازم، ایجاد تفهیم و تفاهم و تأثیر بیشتر نوشتار بوده است. در مورد نقاشی، می‌توان به علاقه‌مندان توضیحاتی داد که چرا و چگونه به تصویر کشیده شده‌اند، اما در مورد تصویرهای کتاب‌های کودکان، هرچند هم این تصویرها زیبا باشند، این خود تصویر است که متن و نوشته را توضیح می‌دهد. مصورسازی کتاب‌های کودکان، در سیر تاریخی خود، هدف‌هایی یافته است که می‌توان آن‌ها را در کل به چهار دسته تقسیم کرد. هر یک از این دسته اهداف، خود نیز به بخش‌های کوچک‌تری تقسیم می‌شوند که این اهداف را کامل‌تر می‌کند: ۱- اهداف آموزشی ۲- اهداف پرورشی ۳- اهداف تفریحی ۴- اهداف موضوعی.

○ کمک کردن به درک هرچه بیشتر مفاهیم نوشته
○ غنی و مؤثرتر کردن نوشته، بیش از حدی که نوشته بدون تصویر می‌تواند غنی و مؤثر باشد.

○ نافذتر کردن نوشته در ذهن کودک و تداوم دادن به این نفوذ
○ عینیت بخشیدن و قابل لمس کردن موضوع و فضای قصه و داستان
○ کودک را به شنیدن، دیدن و خواندن قصه و کتاب ترغیب کردن
○ برانگیختن کنجکاوی کودکان، برای درک روابط میان اجزای تصویر و رابطه نوشته و تصویر.

○ بازگذاشتن قوه تخیل کودک؛ به نحوی که کودک، خود بتواند با تخیل خود داستانی حتی متفاوت بسازد که ارزش عاطفی و احساسی رنگ‌ها را بر ملا کند و کودک را به تخیلی سازنده و شیرین وادارد.

○ گشودن افق‌های روشن و امیدبخش روی بچه‌ها
○ هموار ساختن راه یادگیری کودکان کم سال در زمینه‌های مختلف

مشخصات تصویر

مشخصات تصویر، عبارت است از عینیت یافتن مجموعه اهداف مصورسازی:

- ۱- تصویر باید در خدمت هدف‌های مصورسازی باشد.
- ۲- تصویر باید با موضوع، رابطه رنگی، خطی، شکلی و فضایی داشته باشد.
- ۳- تصویر باید مناسب گروه مطالعه، حد سنی، حد سواد و دانش کودکان و نوجوانان باشد.

تصاویر گروه سنی کودکان:

- ۱- برای کودکان ۱ تا ۳ ساله:
 - الف - تصویر باید آسان باشد و تا حد امکان بزرگ.
 - ب - ریزه‌کاری و بافت مینیاتوری نداشته باشد.
 - پ - زاویه دید باید صریح و روشن، طبیعی و معمولی باشد؛ طوری که کودک، سریع وضعیت را درک کند.
 - ت - کل تصویر و اجزای آن باید متعادل باشد.
 - ث - کل تصویر باید اندازه‌های معقول و منطقی داشته باشد.
 - ج - غلو تصویری نداشته باشد.

ماجراجویی، داستان‌های تاریخی، داستان‌های فکاهی و طنزآمیز ب - افسانه‌ها: افسانه‌های عامیانه، افسانه‌های ملل، افسانه‌های توأم با تکرار، افسانه‌های حیوانات سخنگو، افسانه‌های جادویی، افسانه‌های فکاهی، افسانه‌های حماسی قهرمانی، افسانه‌های فلسفی و دینی، افسانه‌های اساطیری، افسانه‌های عاشقانه و افسانه‌های جدید.

در فصل دوم، درباره تصویرگری و ادبیات کودکان بحث می‌شود. کتاب، امروزه به یک کار هنری تبدیل شده است.

تصویرگر، در آفرینش خود، باید حق داشته باشد نه تنها زبان متن را گسترش دهد، بلکه می‌بایست زمینه احساسی آن را نیز بشناسد و با شیوه خلاقه خود، در ارائه این مجموعه هنری، دخالت مؤثر کند.

به طور کلی، باوجود بسط و توسعه رادیو، تلویزیون و سینما و مجلات مصور، کتاب نه تنها هنوز نفوذ و اهمیت خود را حفظ کرده، بلکه توانسته است این اهمیت را قوام و استحکام بیشتری ببخشد. در این بین، کتاب‌های مخصوص کودکان و نوجوانان، در کسب اطلاعات و غنی کردن تجربیات کودکان، سهم به‌سزایی داشته‌اند.

تصویرها

عامل بسیار مهم در کتاب‌های کودکان و نوجوانان، یعنی تصاویر، نیاز به مراقبت‌های بسیار دقیق دارد؛ چون نقش آن‌ها تنها ارزش دادن به متن نیست، بلکه در ایجاد ذوق هنری در خوانندگان جوان و برانگیختن حس احترام نسبت به کتاب، نقش مهمی ایفا می‌کنند. تصویر با شکل خود «حرف می‌زند» و انواع اشکال تصویری مثل عکس سیاه و سفید یا رنگی، طراحی با خطوط ساده، سایه روشن، نقاشی‌های هاشوری، طرح‌ها، نقشه‌ها و کاریکاتورها، ظرفیت و توانایی‌های خاص خودشان را دارند. بنابراین، شایسته است که آن‌ها را عاقلانه و به‌جا به کار برد؛ خاصه در مورد طرح‌های کم و بیش «تجربیدی» که درک آن، مستلزم آگاهی‌های قبلی است و از آن بیشتر، در مورد کاریکاتور که امکان دارد آثار مختلفی کاملاً مغایر با آن چه موردنظر بوده است در پی داشته باشد. دسته دیگری از تصویرها که در خوردقت خاصی است، نقاشی‌های خود کودکان است. تجربه نشان می‌دهد که این نقاشی‌ها، برای بچه‌های دیگر، دارای نیرویی محرک و شیوایی بسیار قابل توجهی هستند و عجیب نیست که در مصور کردن بسیاری از کتاب‌های کودکان به کار بروند. در مورد کتاب‌های خاص نوجوانان، تصاویر بهتر است عکس یا نقاشی باشد.

تصویر با رنگ خود «حرف می‌زند» همه می‌دانند که بعضی رنگ‌ها مثل قرمز و زرد تند، هیجان‌زا و رنگ‌های دیگر مثل گلی و قرمز روشن و سبز ملایم، آرامش‌بخش است. به علاوه باید به این نکته توجه داشت که معنای رنگ‌ها، از فرهنگی به فرهنگ دیگر، ممکن است بسیار فرق کند. در بعضی کشورها رنگ‌ها را خوش‌یمن و حتی مقدس می‌دانند و برعکس، در بعضی کشورهای دیگر، همان رنگ‌ها را بدیمن به حساب می‌آورند.

برداشت از تصویر نیز تابع نحوه کاری است که روی آن انجام می‌شود. به طور کلی، تصویرها را می‌توان چنین دسته‌بندی کرد:

تصویر خبری (به منظور تدریس و تعلیم)، تصویر هنری (به منظورهای زیبایی‌شناسی)، تصویر تبلیغاتی (به منظور مجسم کردن جنبه خاص چیزی) و تصاویر افسانه‌ای. بیتنا هورلمن (ناشر)، در مورد تصاویر به کار رفته در افسانه‌ها، عقیده دارد که داستان‌های قدیمی، شبیه سنگ‌های صیقل خورده رودخانه هستند که با گذشت زمان، صاف و صیقلی می‌شوند. آدم‌های این داستان‌ها، به تدریج، به آدم‌های بدون شکلی مبدل می‌شوند که هویت خود را

چ - تصویر نباید چیزی ارائه دهد که قابل توجیه نباشد؛ یعنی بزرگ‌ترها هم نتوانند از پس تعریف و تشریح آن برآیند.
ح - تصویر باید خالی از تناقض باشد.

خ - تصویر نباید کودک را نگران، بیمناک، افسرده یا او را وادار به «در خود فرورفتن» کند.
د - تصویر نباید کودک را در هیجان نگاه دارد.
ذ - تصویر نباید تمام فضا را پر کند و جایی برای حرکت چشم باقی نگذارد.

ر - تصویر نسبت به نوشته باید فضای بیشتری را اشغال کند.
ز - در همه صفحات می‌توان تصویر گذاشت (شرایط سنی).

۲ - برای کودکان ۴ تا ۶ ساله:

الف - تصویر باید در عین واقع‌گرایی، خیال‌انگیز و پرورش‌دهنده تخیل باشد. رویاهای کودکان را به پرواز درآورد و به سوی روشنایی سوق دهد. البته، باید از توهم کودک جلوگیری کرد.

ب - از تضاد و تناقض می‌توان به مقدار محدود و در حیطه سنی کودک، با قید احتیاط و آگاهی و تسلط بر مسائل تربیتی، استفاده کرد.

پ - تصویر باید باز هم آسان باشد، اما طبیعتاً کم‌تر از محدوده قبلی.
ت - تصویر باید سرزندگی و جلا داشته باشد و عامل و عنصری نو را حمل کند.

ث - روش ویژه و مصالح و سبک‌های خاص تصویری را می‌توان در این گروه سنی به کار برد. در تصاویر به طور کلی می‌توان از رنگ‌های ملایم، شاد، سبک و نرم استفاده کرد و نه از رنگ‌های ضخیم و تند و با تضاد شدید.

ج - تصاویر می‌توانند کودکان را به سوی شکل کلمات و اعداد هدایت کنند، اما به هیچ‌وجه نباید کودکان را زیر فشار یادگیری خواندن و نوشتن قرار داد.

چ - تصویر می‌تواند از فرآیندی نسبتاً عمیق، اما ساده استفاده کند.
ح - تصویر می‌تواند فضاهای خالی کتاب را پر کند و اندازه‌ای بیشتر از نوشته داشته و یا دست کم، به اندازه متن باشد.

خ - غلو در تصویر می‌تواند باشد، به شرط آن که آگاهانه و هوشیارانه و به دور از آزاردهندگی و ترس‌انگیزی باشد.
۳ - برای کودکان ۷ تا ۹ ساله:

هفت تا نه سالگان، معمولاً و قاعدتاً می‌توانند بخوانند و مستقیماً با نوشته و تصویر یک مجموعه از کتاب‌ها ارتباط بگیرند، اما هنوز این کار در تنهایی کامل و بدون کمک یا راهنمایی یا مشورت اولیا انجام نمی‌شود.

الف - تصویر می‌تواند و باید فراتر از نوشته حرکت کند. ضمن این که کاملاً در خدمت موضوع نیز باشد.
ب - استفاده از تضاد و تناقض در رنگ، در مفهوم، در ابعاد و در موضوع بلامانع است؛ مشروط بر رعایت همان مجموعه اصول اخلاقی و تربیتی و روان‌شناختی.

پ - تصویر می‌تواند پیچیدگی‌هایی داشته باشد. اما قطعاً این پیچیدگی‌ها باید موردنیاز باشد و چیزی بر متن بیفزاید.

ت - تصویر می‌بایست از تشخیص و فردیت کار خلاق تصویرگر بهره‌مند باشد.

ث - رنگ‌ها را باید تدریجاً عمیق و عمیق‌تر کرد و از سادگی و آسانی آن‌ها کاست و از نظر تعداد و نوع ترکیب، رنگ‌ها را توسعه داد.

ج - تصویر می‌تواند یک صفحه در میان باشد، اما خرده تصویر و تذهیب و تزئین‌های ناچیز در همه صفحات لازم است.

* * *

خردسالان، خیلی بیشتر از آن‌چه ما در نظر اول می‌پنداریم، می‌فهمند. این خرده انسان‌های رو به رشد و رو به کمال، می‌اندیشند و اندیشه خود را بی‌تعارف بیان می‌کنند. با ما، در کنار ما، اما در خودشان و با خودشان زندگی می‌کنند. در تمام این رفتارها و حالات، ناگفته به ما هشدار می‌دهند که دست‌کم نگیریم‌شان. خردسالان، اما خرد اندیشه و خردمایه نیستند.

در برابر این دانش و بینش و رفتار اجتماعی خردسالان، مادر، پدر، مربی، نویسنده، مصور، مترجم و ناشر همه مسئولند. اینان در برابر بنه و بنیه کودک خردسال، دو راه می‌توانند پیش گیرند: یکی بازداشتن او از افزایش و گسترش اندوخته‌هایی که او را پیش می‌برد و دیگر، یاری دادن به او در گسترش و انباشت آن‌چه او را به عنوان انسان بزرگسال آینده، برکشد و بیالاند.

تصویر در کتاب تصویری

تصویر، روی دوم سکه کتاب تصویری و جزء لاینفک آن است. تصویرگری نیز هم‌چون نوشتن است و تصویرگری کتاب خردسالان نیز از این قاعده مستثنی نیست. از این رو، کار تصویرگری کتاب خردسالان نباید جز به دست مصوران هنرمند سپرده شود. بین تصویرپردازی و نقاشی، فاصله چندانی نیست؛ جز آن که محدودیت‌های تصویرپردازی، بردباری و صداقت و دقت بیشتر نقاش هنرمند را طلب می‌کند. زیرا:

۱ - نقاش، در نمایش اندیشه خود، فعال مایشاء است. او برای دل خود می‌کشد، نه دل و خواست دیگری.
۲ - نقاش، به فضای خاصی محدود نیست.

به طور کلی، به نظر می‌رسد که رابطه و معیار مشخصی از نیاز کودک وجود نداشته است. گاهی افرادی یا گروهی و سازمانی سعی کرده‌اند با این مسئله به طور جدی برخورد کنند، اما باید دید که این تحول مفید و دلسوزانه، تا کجا توانسته این ضوابط را مشخص کند. مسلماً راهی موفقیت‌آمیز را طی کرده، ولی آیا به جهان کوچک و پرابهامی که بر سر راهش قرار دارد، پای گذارده و یا با نیم‌نگاهی از آن گذشته است؟ دنیایی که به دلیل کوچک بودن، ورود به آن دشوار است. اگر ما ذهن و اندیشه پرغوغای خود را که متأثر از هجوم انواع افکار و اخبار آمیخته از زشتی‌ها، زیبایی‌ها، نگرانی‌ها و به طور کلی نمونه‌ای از چرخش و دوران تمام جهان است، به صورت‌های غیرواقعی و انتزاعی، روی کاغذ بیاوریم به امید این که کودکانه نقاشی کرده باشیم، راه خطا در پیش گرفته‌ایم. غافل از این که غیرواقعی بودن نقاشی کودک، ناشی از بیگانه بودن او نسبت به جهان است و ما نمی‌توانیم مانند او نقاشی کنیم، اما می‌توانیم با استفاده از نقاشی‌هایش به دنیای او نزدیک شویم. باید او را بشناسیم و مانند او ساده به محیط بنگریم.

متأسفانه در ایران، توجه چندانی به این مسائل نشده است و این بی‌توجهی، بچه‌ها را گمراه می‌کند. کسانی هستند که به سادگی، داستان‌های کودکان را نقاشی می‌کنند، اما اغلب از نظر هنری دچار کمبودند. آن‌ها هم، جهان کودک را نمی‌شناسند. آن‌ها از دریچه چشم والت دیسنی، به دنیای کودکان نگاه می‌کنند؛ در صورتی که آن تصاویر، زمانی خاص و به عنوان آغاز کاری برای کودک عرضه شد و از آن به بعد، در بسیاری از کشورها، تصویرسازی برای کودک، شیوه‌های جدید و زیبایی دیگری یافته است. متأسفانه، این نقاشی‌ها را کودکان بیشتر از دسته اول نگاه می‌کنند و سادگی آن‌ها را به اشکال ناآشنا ترجیح می‌دهند. این جاست که بی‌هنران، از هنرمندان پیش می‌افتند و این جاست که اهمیت دستیابی هنرمند، به هنری که سادگی را به سادگی کودک بیان کند، نمایان می‌شود. اما سادگی یعنی چه و چگونه می‌توان به آن دست یافت؟

منابع و مأخذ

- ۱- تصویرگری کتاب کودک، تألیف پاتریشیا سیان سیولو، مجله رویش، سال ۱۳۷۰، ترجمه امیربانو قاسمی‌نژاد، مهدی غبرایی، محمدرضا پورجعفری، فرشته موسوی.
- ۲- مقدمه‌ای بر مصورسازی کتاب کودکان، نادر ابراهیمی، انتشارات آگاه، سال ۱۳۶۷.
- ۳- رساله فوق لیسانس آقای هدایی در مورد تصویرگری.
- ۴- رساله گلپورورد و ایرانمدار کلی، ۶۷-۱۳۶۶.
- ۵- رساله روشنگر علینژاد، ۱۳۶۵.
- ۶- فرهنگ معین.
- ۷- فرهنگ دکتر خطیب.
- ۸- مجله رویش، سال ۱۳۷۰.
- ۹- مجله رویش، سال ۱۳۷۲.

تلخیصی از: آرزو انواری

۳- نقاش، در انتخاب شیوه نقاشی آزاد است.

۴- نقاش، نگران دشواری‌های چاپ نیست.

اما مصور، نمی‌تواند اندیشه خود را بر کتابی که تصویر می‌کند، تحمیل کند. او نمی‌تواند از محدوده صفحه‌های کتاب بیرون برود و نمی‌تواند هرگونه شیوه‌ای را در تصویرپردازی به کارگیرد. پس از این همه، مصور گرفتار دشواری‌های چاپ نیز هست.

مصور، علی‌رغم همه دشواری‌ها و محدودیت‌ها، نیروی خلاقه خود را به کار می‌اندازد تا تصویر ذهنی نویسنده را عینیت بخشد و در عین ارضای خاطر خوانندگان، مضمون کتاب را غنی‌تر کند. از این رو می‌کوشد:

- ۱- تصویری زنده فراهم کند.
- ۲- تصویری پویانده با حرکت و وزن درونی بسازد.
- ۳- تصویری با حالت، چه حالت رفتاری چهره و چه حالت حاصله از تناسب فضا، بپردازد.
- ۴- تصویری با شخصیت منحصر به فرد بیافریند.
- ۵- تصویری با شخصیت سالم انسانی و با احترام به انسان بپردازد.
- ۶- تصویری با حفظ ویژگی‌های قومی و ملی فراهم کند.

سبک‌های نقاشی در کتاب‌های کودکان

تصویرگر کتاب‌های کودکان، اگر سعی کند سبکی متفاوت ارائه دهد و درصدد باشد که در کتاب‌های مصور، ویژگی خاصی را در نظر بگیرد، باید با دقت و احتیاط پیش رود؛ زیرا ممکن است به هدف کتاب آسیب برساند. در صورتی که به طور طبیعی، تصاویر کتاب باید به ارائه پیام نویسنده کمک کند. این بدان معنا نیست که شخصیت تصویرگر کتاب خدشه‌دار می‌شود و یا تصویرگر احساس می‌کند که خدمتکار نویسنده است. تصویرگر خلاق می‌تواند از اندیشه مبتکر خود کمک بگیرد و شخصیت خود را هم‌چنان با انتخاب متن‌های ادبی خاصی که با سلیقه‌اش جور درمی‌آید به تصویر کشد و حفظ کند.

تصویرگران، از فرم‌های انتزاعی سود بسیار می‌برند. تصویرگر تجریدگرا مجبور است موضوع را در تصاویرش کاملاً ندیده بگیرد در نتیجه، نمی‌تواند هنرش را در تصویرگری کتاب به کار بندد. با وجود این، بسیاری از تصویرگران کتاب‌های کودکان که سبک تجریدی را برگزیده‌اند، غالباً از نمادها و پندارهای ذهنی استفاده می‌کنند. امروزه در بسیاری از تصاویر کتاب‌های کودکان، می‌توان سبک‌های مختلف هنری از قبیل کوبیسم، اکسپرسیونیسم، امپرسیونیسم و پوان‌تیلیسم و یا ترکیبی از آن‌ها را مشاهده کرد. در صورتی که تصویرگران سنتی، بیشتر از رنگ‌های تثبیت شده استفاده می‌کنند تا از رنگ‌های خیره‌کننده همراه با ایده‌های مبتکرانه و نوآوری‌های حیرت‌انگیز. این امر، نشانگر اهمیتی است که امروزه تصاویر کتب کودکان به دست آورده‌اند.

نتیجه

تصویرسازی در ایران، مسیر بی‌هدف و نامنظمی را طی کرده است و علاقه‌مندان واقعی این راه دشوار، بسیار اندک بوده‌اند. در جایی فردی سودجو، با رنگی کردن چند صفحه، کتاب کودک عرضه می‌کند و برعکس، درموردی دیگر کسی با علاقه وارد میدان می‌شود، اما تلاشش نتیجه مطلوب نمی‌دهد که یا به علت نداشتن اطلاعات کافی در این زمینه بوده و یا این که با تسلط کافی قدم به میدان گذاشته، اما با بچه‌ها بیگانه بوده است.